

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

«ԳՅՈՒՄՐՈՒ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ» ՊՈԱԿ

Հետազոտական աշխատանք

ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

Թեմա՝ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ԹՐԱՏԻՔԻՆԳԻ (ՇԱՀԱԳՈՐԾՄԱՆ)
ԴԵՍ ՊԱՅՔԱՐԸ ՀՀ-ում

Առարկա՝	Հասարակագիտություն
Ուսուցչուհի՝	Սիլվա Խոշաբյան
Ղեկավար՝	Արմեն Հայրապետյան

ԳՅՈՒՄՐԻ 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
ԳԼՈՒԽ 1. ՄԱՐԴԿԱՆՅ ՇԱՀԱԳՈՐԾՄԱՆ (ԹՐԱՏԻՔԻՆԳԻ) ԵՐԵՎՈՒՅԹԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԴՐԱ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ՎՏԱՆԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ	5
ԳԼՈՒԽ 2. ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԳԼՈՒԲԱԼԱՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍՄԱՐԴԿԱՆՅ ԹՐԱՏԻՔԻՆԳԻ ՊԱՏՃԱՌ.....	10
ԳԼՈՒԽ 3. ՄԱՐԴԿԱՆՅ ՇԱՀԱԳՈՐԾՄԱՆ (ԹՐԱՏԻՔԻՆԳԻ) ՇԱՐԺԻՉ ՈՒԺԸ՝ ՊԱՀԱՆՋԱՐԿԸ.....	12
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	20
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	22

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Գլոբալացվող արդի հասարակությունում համընդհանուր են դառնում ոչ միայն մարդկության առաջընթացի արդյունքները, այլև մարդկային հանրության առջև ծառայած հիմնախնդիրները: Գլոբալացումն իր հետ բերում է նաև կազմակերպված հանցավորության աճ, քանի որ երկրների միջև տնտեսական, քաղաքաքան, մշակութային և այլ կապերի սերտացումը հանցավոր խմբերն օգտագործում են իրենց նպատակներին հասնելու համար: Դրան նպաստում են նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ընձեռած հնարավորությունները: Ի թիվս այլ հիմնախնդիրների, գլոբալացման դարաշրջանում ահագնացող է դառնում մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) հիմնախնդիրը:

Մարդկանց շահագործումը (թրաֆիքինգը) համարվում է 21-րդ դարի ստրկություն, այն հաճախ անվանում են «սպիտակ ստրկություն»:

Թեպետ ներկայումս ճշգրիտ հաշվարկներ չկան, սակայն կարելի է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետությունը հիմնականում հանդես է գալիս որպես թրաֆիքինգի ծագման երկիր, այսինքն «մատակարարում է» թրաֆիքինգի զոհ դարձած մարդկանց: Հայտնի են կանանց, անչափահասների և տղամարդկանց աշխատանքային և սեռական շահագործման բազմաթիվ դեպքեր:

Մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) վերացման ապահովման ստանդարտների առումով Հայաստանը գտնվում է երկրորդ ռիսկային խմբում:

Չնայած այն հանգամանքին, որ Երկրորդ համաշխարային պատերազմից հետո մարդու իրավունքների պաշտպանության մի նոր փուլ սկսվեց, մարդը հոչակվեց գերագույն արժեք, նրա իրավունքներն ու ազատությունները՝ հիմնարար ու անկապտելի. մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) խնդիրը դարձել է մտահոգության առարկա ողջ քաղաքակիրթ հասարակության համար: Ժողովրդավարական պետություններն իրենց առաքելությունը տեսան մարդու իրավունքների պաշտպանության երաշխավոր լինելու մեջ, ու այդ նպատակով երկրագնդի բազմաթիվ երկրներ միացան Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրին այն հույսով, որ հասարակության զարգացման շնորհիվ աստիճանաբար անցյալում կմնան մարդու արժանապատվությունը նսեմացնող վարվելակերպերը, պատիժներն ու շահագործումը: Սակայն 20-րդ դարի ավարտին և արդեն նոր՝ երրորդ հազարամյակում պարզ դարձավ,

որ բռնությունից ու մարդու իրավունքների խաթարումներից գերծ աշխարհը դեռևս
հեռու է իրականություն լինելուց:

ԳԼՈՒԽ 1.

ՄԱՐԴԿԱՆՑ ՇԱՀԱԳՈՐԾՄԱՆ (ԹՐԱՖԻՔԻՆԳԻ) ԵՐԵՎՈՒՅԹԻ

ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԴՐԱ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՄԵԾ

ՎՏԱՆԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) հասկացությունը նշանակում է՝ շահագործման նպատակով իրականացվող մարդկանց հավաքագրելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալն ուժի սպառնալիքով կամ դրա կամ հարկադրանքի այլ միջոցներ կիրառման, առևանգման, խարդախության, խաբեության, իշխանությունը վիճակի խոցելիությունը չարաշահելու կամ ուրիշ անձի կողմից վերահսկվող անձի համաձայնությունն ստանալու համար վճարումների կամ շահերի ձևով կաշառելու ճանապարհով:

Մարդու կողմից մարդու շահագործումը բավական հին երևույթ է: Հին Հունաստանում կամ Հռոմում, օրինակ, ստրուկներին շահագործելն ու որպես ապրանք վաճառելը համարվել է սովորական գուցեն այն պատճառով, որ ստրուկի և այն բանող կենդանիների միջև տարբերություն չեն տեսել: Ստրուկները չեն ունեցել անձնական կյանք և ունեցվածք ունենալու իրավունք, ավելին, իրենք են եղել ուրիշի ունեցվածքի մի մասնիկը: Մարդկությունը դարերի ընթացքում հրաժարվել է ստրկությունից, քանի որ անձնական շահագրգռվածություն չունեցող ստրուկի աշխատանքն աստիճանաբար դարձել է ոչ շահութաբեր՝ տերերին ստիպելով գտնել նրան շահագրգռելու եղանակ: Այդ նպատակով աստիճանաբար ազատագրել են ստրուկներին ու հողը որպես սեփականություն վերջիններիս տալով՝ նրանց մղել ավելի արդյունավետ աշխատանքի: Հայտնի է նաև, որ զինվորներ ունենալու անհրաժեշտությունից ելնելով՝ շատ իշխանավորներ հակված են եղել արգելելու ազատ քաղաքացիներին պարտքերի դիմաց ստրկացնելը. մասնավորապես, նման մի արձանագրություն է պահպանվել Համմուրապիի օրենքների ժողովածուի մեջ:

Ստրկության երկրորդ շրջափուլը կապված է ռասայական խտրականության երևույթի հետ, երբ իրենց բարձր համարող սպիտակ ռասայի մարդիկ ստրկացրել են սևամորթ ռասայի ներկայացուցիչներին: Այս փուլը զարգանում է Աֆրիկա և Ամերիկա մայրցամաքների յուրացման դարաշրջանում և գոյատևում մինչ XIX դարի դարավերջ:

Ցավոք, քաղաքակրթության զարգացման որևէ փուլում չի կարելի խոսել ստրկու-

թունից գերծ աշխարհի մասին, քանի որ ստրկության այս կամ այն տարատեսակը միշտ առկա է եղել: Արևելյան երկրներում տարածված է եղել սեռական շահագործումը. Հարեմներում պահվող կանանց մեծ մասն, ըստ էության ստրկացված է եղել:

Այնուամենայնիվ, կա մի սկզբունքային տարբերություն դասական ստրկությանու մարդու ժամանակակից շահագործման միջև: Եթե դասական ստրկությունը ժամանակի երկրների իրավունքի համակարգերում այս կամ այն կերպ օրինականացվել է. Այդ պատճառով երբեմն այն անվանվում է լեգալ ստրկություն, ապա թրաֆիքինգը օրենքից դուրս է ամեն դեպքում, այն անլեգալ ստրկություն է: Եթե անցյալի ստրկատերերը բացեիքաց ցույց էին տալիս իրենց ստրուկներին, ապա նորօրյա «ստրկատերերը» թրաֆիքինգի ապօրինի լինելու պատճառով ամեն գնով ձգտում են թաքցնել նրանց այդպիսին լինելը: Նրանք, որպես կանոն, թրաֆիքինգի գոհերին թաքցնում են հասարակության աչքից, պահում են, օրինակ, նկուղներում, անտառներում կազմակերպված «աշխատանքային ճամբարներում», կամ էլ եթե գոհը, օրինակ, տնային ծառայող է, պարզապես թաքցնում են այն փաստը, որ ծառայողն ըստ էության ստրուկ է, քանի որ չի վարձատրվում աշխատանքի դիմաց, չունի հանգստյան օրեր, ենթարկվում է ծեծի ու սպառնալիքների: Թրաֆիքինգ երևույթը երբեմն էլ գոյատևում է իշխանության պատասխանատուներկայացուցիչների աչք փակելու հետևանքով, քանի որ, կաշառվելով մարդկանց, վերջիններս դադարում են նկատել, թե ինչ է կատարվում, օրինակ, այս կամ այն հյուրանոցում կամ շինարարության վրա, ինչպես նաև սահմանային անցագրային հսկումների ժամանակ կարծես չեն տեսնում ակնհայտ կեղծ փաստաթղթերը, 15-20 տարեկան աղջիկներին 30 տարեկան անձնագրերը և այլն: Հայաստանում դասական իմաստով ստրկատիրություն գոյություն չի ունեցել, քանի որ ընտանիքի ծառաները համարվել են ընդոծին (միասին ծնված, միասին սնվող), որոնց համար տերերը պատասխանատու են զգացել իրենց: Նրանք ընդոծիներին ծեր ու հիվանդ վիճակում նույնպես պահել են, չնետելով փողոց: Ավանդաբար չունենալով ստրկատիրական հոգեբանություն, պատմական հանգամանքների բերումով հայերն իրենք են իրենց մաշկի վրա զգացել անազատ լինելու բեռը: Հայ ընտանիքներից հարեմներ են տարվել աղջիկներ ու կանայք, իսկ տղաներին դարձրել են ենիչերիներ:

Նոր դարաշրջանում, տնտեսական նոր հարաբերությունների մուտքը հայերին ստիպում է ճաշակել մարդկանց թրաֆիքինգ երևույթի դառնությունը: Հայ մեծ պատմա-

վիպասան Բաֆֆին իր «Անմեղ վաճառք» վիպակում նկարագրում է, թե սոցիալական անելանելի պայմանների թելադրանքով մայրն ինչպես է վաճառում սեփական աղջկան ու, չտանելով իր արարքի ծանրությունը, վախճանվում:

Մարդկանց, հատկապես կանաց և երեխաների առևտրի կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկելու համար անհրաժեշտ է համընդգրկուն միջազգային մոտեցում ծագման, տարանցման և նշանակման երկրներում, ներառյալ այն միջոցները, որոնք ուղղված են այդպիսի առևտրի կանխարգելմանը, դրանով զբաղվող անձանց պատժելուն և այդպիսի առևտրի գոհերի պաշտպանությանը, այդ թվում՝ միջազգայնորեն ճանաչված նրանց՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության միջոցով:

Հաշվի առնելով մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների շահագործման դեմ պայքարի համընդհանուր փաստաթուղթ ունենալու , ինչպես նաև մարդկանց առևտրի տեսակետից առավել խոցելի հանդիսացող անձանց բավարար չափով պաշտպանությունն ապահովելու անհրաժեշտությունը, 2000 թվականի դեկտեմբերի 12-ին Պալերմոյում ստորագրվել է Միավորված ազգերի կազմակերպության «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» կոնվենցիան լրացնող «մարդկանց, հատկապես կանանց և երեխաների առևտրի կանխարգելման, արգելման և պատժի մասին» արձանագրությունը: Հանցագործությունն անդրազգային բնույթ է կրում, եթե՝ 1. Այն կատարվել մեկից ավելի պետություններում, 2. Այն կատարվել է մի պետությունում, բայց դրա նախապատրաստման, ղեկավարման կամ վերահսկողության էական մասը տեղի է ունեցել այլ պետությունում, 3. Այն կատարվել է մի պետությունում, բայց այնպիսի կազմակերպված հանցավոր խմբի մասնակցությամբ, որը հանցավոր գործունեություն է իրականացնում մեկից ավելի պետություններում, 4. Այն կատարվել է մի պետությունում, բայց դրա էական հետևանքները եղել են այլ պետությունում:

«Մարդկանց, հատկապես կանաց և երեխաների առևտրի կանխարգելման, արգելման և պատժի մասին» արձանագրությունը Հայաստանի Հանրապետությունը ստորագրել է 2001 թվականի նոյեմբերի 15-ին և վավերացրել 2003 թվականի հուլիսի 1-ին: Սույն արձանագրության նպատակներն են՝ «Մարդկանց առևտրի կանխարգելումը և դրա դեմ պայքարը՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով կանանց և երեխաներին: Այդպիսի առևտրից տուժողների պաշտպանությունը և օգնությունը՝ ամբողջովին հարգելով

նրանց մարդու իրավունքները և այդ նպատակներին հասնելու գործում պետությունների համագործակցության խրախուսումը»:

«Մարդկանց առևտուր» նշանակում՝ շահագործման նպատակով իրականացվող մարդկանց հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը ուժի սպառնալիքով կամ դրա կամ հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառման, առևանգման, խարդախության, խաբեության, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը չարաշահելու կամ ուրիշ անձի կողմից վերահսկող անձի համաձայնությունն ստանալու համար վճարումների կամ շահերի ձևով կաշառելու ճանապարհով:

Մարդկանց թրաֆիքինգը բաղկացած է երեք հիմնական տարրերից՝ գործողություն՝ մարդկանց հավաքագրելը, տեղափոխելը, փոխանցելը, թաքցնելը կամ ստանալը, միջոց՝ ուժի սպառնալիք կամ դրա կամ հարկադրանքի այլ միջոցների կիրառում, առևանգում, խարդախություն, խաբեություն, իշխանությունը կամ վիճակի խոցելիությունը չարաշահելը կամ ուրիշ անձի կողմից վերահսկող անձի համաձայնությունն ստանալու համար վճարումների կամ շահերի ձևով կաշառելը, նպատակ՝ շահագործում, որը նվազագույնը ներառում է այլ անձանց մարմնավաճառության մեջ ներգրավելը կամ սեռական շահագործման այլ ձևերը, հարկադիր աշխատանքը կամ ծառայությունները, ստրկությունը կամ ստրկությանը համանման սովորույթները, անազատ վիճակը կամ մարմնի մասեր կորզելը: Մարդկանց թրաֆիքինգի դեպքում պետք է համատեղ առկա լինի երեք կատեգորիաներից յուրաքանչյուրի տարրերից որևէ մեկը (գործողություն, միջոց, նպատակ):

2005 թվականի մայիսի 16-ին Վարչապետի ստորագրված Մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան: Մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) դեմ պայքարի մասին Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետությունը ստորագրել է 2005 թվականի մայիսի 16-ին և վավերացրել է 2008 թվականի ապրիլի 14-ին: Կոնվենցիան նպատակ ունի կանխարգելել մարդկանց շահագործումը (թրաֆիքինգը)՝ անկախ վերջինիս դրսևորման ձևից և բնույթից, պաշտպանել թրաֆիքինգի գոհերի իրավունքները, ապահովել մարդկանց շահագործման փաստերի առնչությամբ հարուցված քննությունների և քրեական հետապնդումների արդյունավետությունը, ինչպես նաև խթանել միջազգային համագործակցությունը մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) դեմ պայքարի ոլորտում:

ԳԼՈՒԽ 2.

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԱՆՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԳԼՈՒԲԱԼԱ- ՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍՄԱՐԴԿԱՆՑ ԹՐԱՖԻՔԻՆԳԻ ՊԱՏՃԱՌ

Մարդկանց թրաֆիքինգն ուսունասիրելիս շատ կարևոր է հաշվի առնել սեռերի իրավահավասարության հարցը: Եվ զարմանալի չէ, որ մարդկանց թրաֆիքինգը հաճախ անվանում են կանանց բիզնես, կանանց առևտուր կամ սեքս-բիզնես: Սակայն այս դեպքում խոսքը չի գնում հոմանիշների մասի, քանի որ մարդկանց թրաֆիքինգի գոհ են դառնում նաև տղամարդիկ:

Մարդկանց թրաֆիքինգի հետ կապված խնդիրների քննարկման ժամանակ հաճախ կիրառվում է կանանց հանդեպ «խտրականություն» հասկացությունը: Կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարության խնդիրները, հավասար հնարավորությունների բացակայությունը և սեռական ծառայությունների պահանջարկը. Սրանք են այն պատճառները, որոնց հետևանքով դեռ գոյատևում է մարդկանց վաճառքը, որը գլխավորապես վերաբերվում է կանանց առևտրին:

Վերջին տասնամյակների ընթացքում գիտնականներն ավելի հաճախ են խոսում «անբարոյականացման» մասին: Սեքսուալությունն արդեն միայն անձի ինտիմ հարց չէ, այլ դարձել է հասանելի վաճառքի առարկա, որի միջոցով վաճառվում են ամենահնարավոր կենցաղային ապրանքներ և անզամ նորություններ: Օրինակ՝ փողոցային գովազդում էրոտիկ կանանց մարմինների միջոցով վաճառվում են ներքնազգեստներ և նույնիսկ մեքենաների անվադողեր: Սա աճող սերնդի մոտ կարող է արմատավորել այն կարծիքը, որ երիտասարդ կանանց և սեքսուալության վաճառքը նորմալ երևույթ է: Հանդուրժողականությունը սեքսուալ շահագործման իբրև թե երկրորդական ուղղությունների հանդեպ անուղղակիորեն նպաստում է մարմնավաճառության և պոռնոգրաֆիայի պահանջարկի աճին: Հասարակության աստիճանաբար «անբարոյականացումը» նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում սեքսուալ շահագործման և նրա արդարացման նկատմամբ հանդուրժողական վերաբերմունքի համար:

Մարդկանց առևտուրը գնալով մեծ թափ է առնում. Զարգացող գլոբալացումը մարդկանց առևտրի աճի պատճառ է դառնում: Շուկայական տնտեսության լիբերալ սկզբունքները ռեզիոնալ, սեռային և այլ տեսակի անհավասարությունների գուզընթաց

ժամանակակից ստրկավաճառության աճի պատճառ են դառնում: Այսօր մարդը վերածվել է առք ու վաճառքի առարկայի:

Դժբախտաբար, մարդու իրավունքների սկզբունքները չեն կարող ինչ-որ չափով սահմանափակել շուկայի ազդեցությունը: Համաձայն ՄԱԿ –ի տվյալների՝ տարվա ընթացքում ինչպես միևնույն պետության սահմաններում, այնպես էլ նրա սահմաններից դուրս ընդհանուր առմամբ վաճառվում է չորս միլիոն մարդ, որոնց թվում գերակշռում են կանայք և երեխաները զարգացող երկրներից:

Պետությունների և մարզերի տնտեսական անհավասարությունը

Տնտեսական ճգնաժամի իրավիճակում մարզերում դժվար է ընտանիքի գոյությունն ապահովող աշխատանք գտնել: Հաճախ զարգացող երկրների տնտեսական վիճակը վատանում է պետական հեղաշրջումների, քաղաքացիական պատերազմների, արտաքին թշնամիների հետ պատերազմների արդյունքում, որոնք տևում են տասնամյակներ: Աղքատությանն ու սովին գումարվում է վախը սեփական կյանքի համար:

Հեռանկարի բացակայությունը, դժվարին պայմաններն ու աղքատությունը բարձրացնում են մարդավաճառության հավանականությունը:

- Ձոռները գիտակցաբար համաձայնվում են ստրկական աշխատանքին կամ իրենց օրգանների վաճառքին: Այն դեպքում, երբ ընտրությունը սահմանափակ է, մարդիկ համաձայնվում են վճարել սոցիալական երաշխավորման բացակայության, առողջական լուրջ վնասների առկայության պայմաններում:
- Ինստիտուցիոնալ քառսի պայմաններում աճում է գոհերի հարկադրական հավաքագրումը: Հանցավորության ընդհանուր աճը բերում է մարդկանց առևանգման թվի բարձրացմանը: Նպատակը կարող է լինել հավաքագրվածների սեռական շահագործումը, ստրկական աշխատանքի հավաքագրումը, մարմնի մասերի կամ հյուսվածքների վաճառքը բռնի ուժով և այլն:

ԳԼՈՒԽ 3.

ՄԱՐԴԿԱՆՑ ՇԱՀԱԳՈՐԾՄԱՆ (ԹՐԱՏԻՔԻՆԳԻ) ՇԱՐԺԻՉ

ՈՒԺԸ՝ ՊԱՀԱՆՁԱՐԿԸ

Այն ժամանակ, երբ մարդկանց օրգանների դոնորները, ստրկատիրական աշխատանքի գոհերը և մարմանվաճառները բավականին նկատելի են ինչպես հասարակությանն ընդհանուր առմամբ, այնպես էլ զանգվածային լրատվամիջոցներին, մարդկանց վաճառքից եկամուտ ստացողները հաճախ մնում են ստվերում: Ակնհայտ է, որ սեքսառևտուրը, ստրկատիրական ուժը և մարդկանց օրգանների անօրինական վաճառքը գոյություն չէր ունենա, եթե չլիներ պահանջարկ: Քանի որ պահանջարկը հանդիսանում է մարդկանց առևտրի հիմնական պատճառը, դուրս է գալիս բոլոր օրինական և թույլատրելի սահմաններից այդ պահանջարկը հիմնականում բավարարվում է հանցավոր կազմակերպությունների կողմից: Մինևույն ժամանակ դրանով զբաղվում են անձինք, որոնք ունեն իշխանություն և ռեսուրսներ մարդկային առևտրով զբաղվելու համար:

Շուկայական տնտեսության պայմաններում գործատուների համար շատ կարևոր է աշխատուժի հաշվին կրճատել իրենց ծախսերը: Խոշոր արդյունաբերական կազմակերպություններն ինչպես Եվրոպայում, այնպես էլ Ամերիկայում հաճախ իրենց գործարանները տեղափոխում են երրորդ կարգի երկրներ, որտեղ աշխատավարձն անհամեմատ ցածր է, քան իրենց հայրենիքում: Փոքր և միջին բիզնեսով զբաղվող կազմակերպությունները չեն կարող իրենց թույլ տալ արտադրությունը տեղափոխել այլ երկիր, սակայն կարող են գտնել ցածր վարձատրվող աշխատուժ: Էժան աշխատուժ են համարվում փախստականները և անօրինական միգրամտները, որոնք համաձայն են աշխատել այնպիսի ցածր աշխատավարձով, որով չեն աշխատի տեղացի բնակիչները: Երբեմն մարդկանց ստիպում են աշխատել առանց վճարի՝ խաբեության կամ ահաբեկության ճանապարհով:

Որոշ երկրներում գոյություն ունի մանկական աշխատուժի շուկա: Մանկական աշխատուժն ավելի ցածր է վարձատրվում, և նրանց ավելի հեշտ է շահագործել, քան մեծահասակներին: Ծատ տարածված է երեխաների շահագործումը բամբակի արտադրության մեջ, տնային աշխատանքներում, ինչպես նաև երախաները կարող են հանդես գալ մուրացիկների և հանցագործների օգնականների դերում:

Մարդկային օրգանների մեծ պահանջարկը և նրա սահմանափակ առաջարկը հայտնի է միջազգային հանցավոր կազմակերպություններին, որոնք օգտագործում են այդ իրավիճակը և ճնշում են գործադրում այն մարդկանց վրա, որոնք ապրում են աղքատ պայմաններում՝ ստիպելով նրանց վաճառել իրենց օրգանները:

Հաճախակի են դեպքերը, երբ ցանկալի արդյունքի հասնում են բռնության ճանապարհով: Այդ անհամեմատ մեծ շահույթը բերում է մարդկանց առևտրի պահանջարկի աճին:

Բացի աղքատությունը և պատկանելությունն իգական սեռին, հաջորդ կարևոր ռիսկի գործում է համրվում երիտասարդությունը:

Տարբեր հասարակություններում երիտասարդները մարդկանց առևտրից պաշտպանվում են տարբեր ձևերով:

Ստորև ներկայացվում են մի քանի հասարակական գործոններ, որոնցով պայմանավորված է երիտասարդների շահագործման ռիսկի ավելացումը

- Բարձրագույն կրթությունը դառնում է չափանիշ, որի համար պետք է վճարել: Մեծամասամբ ֆինասական վիճակը թույլ չի տալիս միաժամանակ գոյություն պաշտպանել և վճարել ուսման համար:
- Գործազրկությունը երիտասարդների շրջանում: Հայաստանում գործազուրկների բավականաչափ տոկոս են կազմում 18-25 տարեկան երիտասարդները, որոնք չեն կարողանում աշխատանք գտնել՝ չնայած իրենց մեծ ցանկությանն ու աշխատասիրությանը:
- Պաշտոնների սեռական տարանջատումը և խտրականությունը աշխատանքի շուկայում: Ըդհանուր առմամբ հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ շատ գործատուներ նախընտրում են աշխատանքի վերցնել տղամարդկանց, այլ ոչ թե կանանց, քանի որ, նրանց կարծիքով, հղի կանայք և մայրերը չեն կարող անհրաժեշտ չափով նվիրվել աշխատանքին:
- Հասարակության մեջ երիտասարդների և անչափահասների անբարոյականացում: Անչափահասները, երիտասարդ կանայք որպես սեքսուալ օբյեկտներ ցուցադրվում են գովազդներում, ֆիլմերում և երաժշտական տեսահոլովակներում: Անչափահասների այդ տեսքով հանդես գալը զանգվածային լրատվական միջոցներում ի վերջո հանգեցնում է նրան, որ սեռական հարաբերությունները ավելի երիտասարդ-

ների հետ համարվում են բնական, իսկ դա էլ իր հերթին նպաստում է երեխաների և բավականին երիտասարդ մարմանվաճառների պահանջարկի աճին և սեքս-բիզ-նեսի զարգացմանը:

- Կախվածություն թմրանյութերից, ալկոհոլից, մոլեխաղերից: Երիտասարդ թմրամու-ները, ալկոհոլից տառապողները կամ խաղամուլները հեշտությամբ են դառնում մարդկանց առևրի գոհեր և անմիջապես ծուղակն են ընկնում, քանի որ նրանց վրա հեշտ է ազդել:

- Կիրառվող նորմերի հասկացություն՝ ուղղված երիտասարդներին և նրանց իրա-կան հնարավորություններին:

Այս երևույթի հետևանքով հասարակությունը վերածվում է, այսպես կոչված, «սպառող» հասկացության, և շատ հաճախ զանգվածային լրատվամիջոցներում, գովազդներում և ֆիլմերում գովազդվում է երիտասարդների կյանքի այնպիսի կենսակերպը, որը գերազանցում է ներկայումս նրանց համար ստեղծված միջին հնարավորությունները:

- Որոշ խմբերի սոցիալական մեկուսացումը:

Ինչպես անօթևան երեխաները, այնպես էլ այն երեխաները, որոնք հեռացել են մանկատներից և փորձում են ինքնուրույն կյանք սկսել, պատկանում են ռիսկի խմբին, քանի որ նրանք չունեն անհրաժեշտ սոցիալական կապեր և աջակցություն: Կարելի է շատ հեշտությամբ շահել նման երեխաների վստահությունը և չարաշահել այն, եթե նրանք չունեն մշտական բնակավայրն զուրկ են ընտանիքի կամ մեծերի օգնությունից:

- Լրացուցիչ դժվարություններ, որոնց հետ բախվում են հեռավոր մարզերում կամ գյուղե-րում բնակվող երիտասարդները:

Մարզերում կամ գյուղերում ապրող երիտասարդների մեծ մասը չունի շահավետ կապեր վարձատրվող աշխատանք գտնելու համար:

- Ոչ լիարժեք կանխարգելող աշխատանքներ՝ ուղղված մարդկանց առևտրի դեմ, որոնք անցկացվում են ուսումնական հաստատություններում կամ զանգվածային լրա-տվամիջոցների օգնությամբ:

Երիտասարդները հաճախ միամիտ են և շատ լավատեսորեն տրամադրված: Երիտասարդները չափից դուրս վստահ են իրենց ուժերի վրա, հավատում են, որ կարող են կառավարել իրենց անգամ նոր և անձանոթ իրավիճակում: Պատահում է,

որ երիտասարդները բավականաչափ իրազեկված չեն աշխատանքի հետ կապված այն վտանգների հետ, որոնք առկա են օտար երկրում առանց օրինական աշխատանքի թույլտվության կամ առանց աշխատանքային պայմանագրի աշխատելիս:

Միսալ պատկերացում թրաֆիքինգի մասին, որի գոհերն են դառնում երիտասարդները Հայաստանի տարբեր մարզերում անցկացված սոցիալական հետազոտության արդյունքում, որի շրջանակներում հարցում է անցկացվել միջին և ավագ դպրոցում սովորող և բարձր առաջադիմություն ունեցող աղջիկների միջև, պարզվեց, որ նրանցից ոմանք չեն բացառում այլ երկրներում աշխատելու տարբերակը: Հարցման մասնակիցների մեծամասնությունը հայտնեց իր տեսակետը, որ լավ տարբերակ է մեկնել այլ երկիր աշխատելու, քանի որ հնարավոր կլինի վաստակել գումար և, բացի այդ, հնարավոր կլինի տիրապետել որևէ օտար լեզվի: Աղջիկները, որոնք ավարտում էին միջին դպրոցը, լավագույն տարբերակ էին համարում օտար երկրում աշխատելու հնարավորությունն այն դեպքում, եթե նրանց չէր հաջողվի ուսումը շարունակել համալսարանում: Երիտասարդները ցանկանում են աշխատել օտար երկրում, սակայն նրանց մոտ շատ ցածր է պաշտոնական ընթացակարգի գիտակցման մակարդակը, ինչպես նաև բացակայում է անվտանգության միջոցների կիրառման մասին տեղեկատվությունը:

Միսալ պատկերացումները՝ կապված մարդկանց առևտրի հետ, որոնք տարածված են երիտասարդների շրջանում.

- Մարդկանց առևտուրը չի սպառնում զգոն մարդկանց, ինչպիսին եմ ես և իմ ընկերները:
- Մարդկանց առևտրի գոհերը գյուղական վայրերից են կամ էլ հանդիսանում են այլ ազգի ներկայացուցիչներ:
- Մարդկանց առևտրով զբաղվողներին հեշտ է ճանաչել, քանի որ նրանք ունեն հանցագործի տեսք և իրենց հանցագործի պես էլ պահում են:
- Մարդկանց առևտրի գոհերն իրենք են մեղավոր, քանի որ չափազանց միամիտ են:
- Ծանոթների կողմից արված աշխատանքի առաջարկներին կարելի է հավատալ:
- Տվյալ երկրի լեզուն և սովորույթները կարելի է անհրաժեշտության դեպքում սովորել տեղում, մի քանի շաբաթվա ընթացքում: Սկզբի համար բավարար է դրական տրամադրվածությունը և անգլերենի իմացությունը:

- Աշխատանքի թույլտվություն և աշխատանքային պայմանագիր անհրաժեշտ չէ այն դեպքում, եթե դուք պատրաստվում եք շատ կարճ ժամանակ աշխատել օտար երկրում:

Թաֆիքինգի դեմ պայքարի այս ուղղությունը նախատեսում է՝

- Թրաֆիքնգի գոհերի բացահայտում և վերադարձի կազմակերպում,
- թրաֆիքնգի գոհերին օգնության և աջակցության ցուցաբերում:

Մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) գոհերի բացահայտման և վերադարձի կազմակերպման նպատակով նախատեսվում են՝

- ա) ոստիկանության, սահմանապահ մարմինների, հարցազրույց վարորդների համար թրաֆիքինգի գոհերի հայտնաբերման և նույնացման մասնագիտական աշխատանքները բարելավող դասընթացներ,
- բ) մշակել թրաֆիքինգի գոհերի նույնացման չափանիշների ցանկ՝ նրանց առնչվող մարմինների և կազմակերպությունների կողմից կիրառման համար,
- գ) քննարկել սահմանների անցակետերում ժամանակավոր կացարաններ ստեղծելու խնդիրը,
- դ) համագործակցել ՀՀ դիվանագիտական ներկայացուցիչների աշխատանքների հետ՝ թրաֆիքինգի գոհերի հայրենիք վերադարձն ապահովելու համար,
- ե) մշակել մարդկանց շահագործման գոհերի վերականգնողական և աջակցության կենտրոններ ուղղորդելու մեխանիզմներ և հրատարակել հատուկ ձեռնարկ:

Մինչ մարդկանց շահագործման գոհերի օգնության և աջակցության իրականացման կոնկրետ գործողություններին ծանոթանալը, նախ նշենք, որպեսզի թրաֆիքինգի գոհերին մատուցվող անհրաժեշտ օգնությունն արդյունավետ լինի, կարողանանք հասկանալ՝ ինչպե՞ս, ի՞նչ ուղղությամբ տանել այն, ամենից առաջ հարկավոր է պարզել, թե հատկապես ինչ է ապրել ու զգացել գոհը, ինչպիսին են նրա կարիքները:

Թրաֆիքինգի հետևանքները: Նախ նշենք, որ թրաֆիքինգի հետևանքները մարդկանց առևտրի գոհերի համար խիստ բացասական են: Անգամ եթե գոհին հաջողվում է դուրս գալ այդ վտանգավոր ցանցից և տուն վերադառնալ, թրաֆիքինգի հիմնախնդիրները դրանով չեն ավարտվում: Մինչև բնականոն կյանքի անցնելը թրաֆիքինգի գոհերը պետք է վերականգնվեն նվաստացման, անտարբեր վերաբերմունքի, ֆիզիկական և հոգեբանական բռնությունների հետևանքներից:

Տուն վերադառնալուց հետո թրաֆիքինգի գոհերը հաճախ ստիպված են լինում

բախվել ոչ միայն բնակարանի, աշխատատեղի բացակայության, դրամական դժվարությունների հետ, այլև տազնապել իրենց և իրենց հարազատների կյանքի ու անվտանգության համար:

Թրաֆիքինգի գոհերը հաճախ առողջության հետ կապված լուրջ խնդիրներ են ունենում: Աշխատելով և ապրելով խիտ բնակեցված շինություններում և հակահիգիենիկ պայմաններում, նրանք հեշտությամբ վարակվում են ինֆեկցիոն հիվանդություններով, մշտական կիսաքաղց վիճակը հանգեցնում է մարսողության խնդիրների, ստամոքսի խոցերի, թափվում են ատամները: Ծանր ու երկարատև աշխատանքն առաջացնում է սիրտ-անոթային համակարգի, ողնաշարի հիվանդություններ: Հաճախ ենթարկվելով բռնության և ծեծի՝ ունենում են ներքին օրգանների վնասվածքներ: Այս տեսակետից հատկապես տուժում են մարմնավաճառները, որոնց «ապրանքային» տեսքը չվնասելու համար հարվածում են մարմնի հենց այն մասերին, որտեղ գտնվում են ներքին օրգանները: Հաճախ սեռական բռնության գոհերը տառապում են սեռական ճանապարհով փոխանցվող անբուժելի հիվանդություններով (ՄԻԱՎ/ ՁԻԱՀ):

Թրաֆիքինգի գոհերն ունենում են նաև բավականին լուրջ հոգեբանական խնդիրներ: Հաճախ նկատվում են հասարակության մեջ նրանց մարզինալացման դեպքեր, նրանք չեն ցանկանում խոսել իրենց հետ պատահածի մասին կամ էլ ստում են ու ձևանում, թե ոչինչ չի եղել: Մարդկանց առևտրի շատ գոհեր ապրում են մշտական վախի ու սարսափի մեջ, նրանց հանգիստ չի տալիս կյանքին վերջ տալու միտքը: Ինչպես մարմնավաճառությամբ զբաղվելիս, այնպես էլ դրանցից հետո նման մարդկանց զայրույթի օբյեկտը, որքան էլ տրօրինակ թվա, հենց իրենք են լինում: Ինքնասպանությունների դեպքերը և փորձերը մարմնավաճառների շրջանում գերազանցում են սովորական մարդկանց մոտ նկատվող դեպքերի թվին:

Քիչ չեն դեպքերը, երբ սեռական շահագործման գոհերը տառապում են հետտրավմատիկ սթրեսային համախտանիշով, որի դեպքում նրանց մոտ դրսևորվում են՝

- Տրավմատիկ իրավիճակը վերապրելու հակում՝ հաճախ կրկնվող հիշողություններ և մղձավանջներ, ապրած տրավմայի մասին մտածելու և խոսելու ցանկության իսպառ բացակայություն, տրավմայով պայմանավորված

Զգացմունքների ժխտում, բացասական իրավիճակի հետ կապված հանգամանքների վերհիշման անկարողություն:

- Անտարբերություն և ինքնամեկուսացում՝ նախկինում ուրախություն և
- ավարարվածությունն պատճառող գործողության նկատմամբ հետաքրքրության կորուստ, մյուս մարդկանցից խզված ու անջատված լինելու զգացում, հուզական անզգայություն և հարազատների նկատմամբ սիրո անկարողություն, ապագա չունենալու զգացողություն:
- Նյարդայնություն՝ քնի խանգարում, մակերեսային և ընդհատվող քուն, բարձրգրգռվածություն, անվերահսկելի զայրույթի պոռթկումներ, դժվարություններ՝ կապված ուշադրության կենտրոնացման հետ, մշտական զգուշավորություն:

Ինչպես տեսնում ենք, թրաֆիքինգի բացասական հետևանքները գոհերի համար բազմաթիվ են: Դրանցում կարելի է առանձնացնել դժվարություններ, որոնք անդրադառնում են գոհի

- սոցիալական և տնտեսական վիճակի վրա,
- իրավական պաշտպանվածության վրա,
- հոգեկան առողջության վրա,
- ֆիզիկական առողջության վրա,
- կյանքի և անվտանգության վրա:

Առավել բարդ են այն դեպքերը, երբ թրաֆիքինգի գոհը զգում է ոչ միայն սոցիալ – տնտեսական դժվարություններ, այլև բացասական հետևանքներ, որոնք անդրադառնում են նաև նրա ֆիզիկական և հոգեկան առողջության վրա: Հենց սա նկատի ունենալով, թրաֆիքինգի ենթարկված անձանց ազգային ուղղորդման կարգն օգնության կազմակերպման արդյունավետությունը մեծապես պայմանավորվում է վերը նշված ոլորտների մասնագետների, տարբեր շահագրգիռ կառույցների և կազմակերպությունների համատեղ աշխատանքով և համագործակցությամբ:

Ինչպես վերը նշվեց, թրաֆիքինգից տուժած մարդիկ վերադառնալով տուն բախվում են բազմաթիվ խնդիրների, ունենում են շատ դժվարություններ: Ավելին, համապատասխան աջակցության և հնարավորությունների բացակայությունը բերում է նրան, որ նրանցից ոմանք նորից են ենթարկվում բռնության և շահագործման, ընդհուպ՝ կրկին թրաֆիքինգի շրջապատույտի մեջ ընկնելը:

Սրանով պայմանավորված էլ առաջնահերթ խնդիր է դառնում թրաֆիքինգի գոհերի վերականգնողական և վերասոցիալականացմանն ուղղված ծառայությունների ու

ծրագրերի ստեղծումն ու նրանց գործողության զարգացումը, որոնք կգործեն կամավորության և գաղտնիության սկզբունքներով:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Թրաֆիքինգի դեմ պայքարը Հայաստանի Հանրապետությունում սկսվել է 2002 թվականի հոկտեմբերից, երբ Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի որոշմամբ Հայաստանի Հանրապետությունից շահագործման նպատակով մարդկանց ապօրինի փոխադրման, տեղափոխման ու առուվաճառքի հետ կապված հարցերն ուսումնասիրելու և առաջարկություններ ներկայացնելու նպատակով ստեղծվեց միջգերատեսչական հանձնաժողով: Այն գործում էր Հայաստանի Հանրապետության Արտաքին նախարարության ղեկավարությամբ և ընդգրկում բոլոր շահագրգիռ նախարարությունների ու գերատեսչությունների ներկայացուցիչներին, Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության աշխատակազմերի փորձագետներին, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներին: Իրականացվող աշխատանքների արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի 2007 թվականի դեկտեմբերի 6-ի № 861-Ա որոշմամբ ստեղծվել է Հայաստանի Հանրապետությունում մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) հարցերով խորհուրդ՝ Հայաստանի Հանրապետության փոխվարչապետ, Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման նախարարի նախագահությամբ: Խորհրդի անդամներ են բոլոր շահագրգիռ նախարարությունների և գերատեսչությունների ղեկավարները:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2004 թվականի հունվարի 15-ի № 58-Ն որոշմամբ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը հաստատեց Հայաստանի Հանրապետությունում մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) հարցերով խորհրդի կողմից մշակված՝ մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) դեմ պայքարի կազմակերպման հայեցակարգը և ազգային ծրագիրը:

Ազգային ծրագրով նախատեսված ռազմավարություններն ու գործողություններն ուղղված են մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) դեմ պայքարի արդյունավետ կազմակերպմանը և ներառում են յոթ հիմնական բաժին՝

- 1) մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) քրեականացում, օրենսդրության և օրենքների կիրառում,
- 2) մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) կանխարգելում,
- 3) մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) զոհերի պաշտպանություն և աջակցություն,

- 4) համագործակցություն,
- 5) ուսումնասիրությունների կատարում,
- 6) կառավարում և համակարգում,
- 7) մոնիթորինգ և գնահատում:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2008 թվականի նոյեմբերի 20-ի № 1385 –Ա որոշմամբ հաստատվել է մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) ենթարկված անձանց ազգային ուղղորդման գործում Հայաստանի Հանրապետության պետական կառավարման լիազորված մարմիններն են Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի, արտաքին գործերի, առողջապահության, տարածքային կառավարման նախարարությունները, կառավարությանն առընթեր Ազգային անվտանգության ծառայությունը և Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանությունը: Մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) ենթարկված անձանց ազգային ուղղորդման կարգը սահմանում է համագործակցության այն համակարգը, որի միջոցով պետական կառավարման մարմիններն իրականացնում են իրենց պարտականությունները մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) ենթարկված անձանց իրավունքների պաշտպանության և այն զարգացնելու ուղղությամբ՝ իրենց գործունեության մեջ ռազմավարական համագործակցություն ծավալելով քաղաքացիական հասարակության հետ: Սույն կարգի հիմնական նպատակն արդյունավետ ուղի սահմանելն է՝ մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) զոհերին ծառայություններ մատուցելու համար, այդ թվում՝ կացարանի, մասնագիտական բժշկական և հոգեբանական օգնության, խորհրդատվության, կրթության կամ ուսուցման մատչելիության ապահովումը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Գրքեր, ձեռնարկներ

1. Բաղդասարյան Է., Մանուկյան Ա., Անապատի գիշերներում: Լրագրողական հետաքննություն, Երևան, 2005:
2. Կանանց և երեխաների անօրինական փոխադրումները Հայաստանի Հանրապետությունից: Ուսումնասիրություն, ՄԱԿ, 2001:
3. Հայաստանի Հանրապետությունում 2007-2009 թվականների ընթացքում մարդկանց շահագործման (թրաֆիքինգի) դեմ պայքրի կազմակերպման ազգային ծրագիր՝ Երևան, 2007:
4. Տոդանյան Ն., Խաչատրյան Հ., Հայ գրականություն 7: Ուսուցչի ձեռնարկ, Երևան, 2008:
5. Марион Паюметес, Тийу Лаан, Торговля людьми: методология работы с молодежью, Ереван, 2013.

Վավերագրական ֆիլմեր

1. Մարդկանց թրաֆիքինգին և ստրկությանն առնչվող վավերագրական և գեղարվեստական ֆիլմեր – War Dance, Holly, Price of Sugar, Amazing Grace, Trade, Svetlana's Journey: